

Araştırma Makalesi

Başvuru: 25.02.2021

Kabul: 12.03.2021

Atıf: Türkmen Birlik, Pınar. "Dil Felsefesinden Hukuk Felsefesine Açılan Bir Kapı: Gadamer'den Dworkin'e Hermeneutik Yöntem". *Temaşa Felsefe Dergisi* 15 (2021): 98-114.

Dil Felsefesinden Hukuk Felsefesine Açılan Bir Kapı: Gadamer'den Dworkin'e Hermeneutik Yöntem

Pınar Türkmen Birlik¹

ORCID: 0000-0003-1099-5737

Öz

Yirminci yüzyıldan bu yana sosyal bilimlerde kabul gören düşünce sosyal bilimlerin bir betimleme meselesinden çok bir "yorum" olduğudur. Sosyal bilimlerde özellikle geç modernitenin metodolojisi halini alan bu yorum yöntemine (hermeneutik) genel hatlarını kazandıran düşünür Hans Georg Gadamer'dir. Dil felsefesinde öne çıkan bir yöntem olarak yorumsamayı hukuk kavrayışında bir metodoloji haline dönüştüren düşünür ise Ronald Dworkin'dir. Hukuki problemleri özü itibarıyla bir yorum meselesi olarak gören R. Dworkin, Gadamer'in ortaya koyduğu şekliyle yorumsama yönteminden etkilenmiş görünür. R. Dworkin için hangi toplumda olursa olsun, hukuku anlamının ve onu doğru bir şekilde uygulayarak adaletin vuku bulmasını sağlamanın tek yolu, yorum oyununa katılmaktan geçmektedir. Bu bakımdan Dworkin hukuk anlayışını şekillendirirken, bu anlayışının temeline çok ufak farklılıklarla H. G. Gadamer'in ortaya koyduğu şekliyle yorumsama (hermeneutik) yöntemini yerleştirir. Çalışmamız kapsamında bizde, dil felsefesi geleneğinde yirminci yüzyıldan bu yana, Gadamer'in çalışmalarıyla kendisine önemli bir yer edinmiş olan yorumsama yönteminin, Dworkin'in hukuk felsefesinde kurucu bir yorum teorisi olarak kendisini nasıl göstermiş olduğunun izlerini sürmeye çalışacağız. Gadamer'den Dworkin'e, dil felsefesinden hukuk felsefesine açılan kapıyı aralamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Hermeneutik Yöntem (Yorumsama Yöntemi), Anlama, Yorumlama, Hukuk, Kurucu Yorum Teorisi, Dil.

A Door from the Language Philosophy to Law Philosophy: Method of Hermeneutics from Gadamer to Dworkin

Abstract

The thought admitted in social sciences since the twentieth century is that social sciences is an "interpretation" rather than a matter of description. Hans Georg Gadamer is the philosopher who gained the general lines to this method of interpretation (hermeneutics) which took especially the methodology of late modernity in social sciences. It was Ronald Dworkin who converted hermeneutics- a leading method in language philosophy- into a methodology in the perception of law. Dworkin, who regarded the judicial problems as a matter of interpretation in terms the essence, seems to have been influenced by Gadamer's method of hermeneutics in the way he revealed. The only way for R. Dworkin to understand the law and to enable the justice to take place by administering it in an accurate way in whatever society is to join this game of interpretation. From this point of view, Dworkin places the method of hermeneutics in H. G. Gadamer's way with little differences on the basis of this understanding while shaping his understanding of law. Within the context of our study, we are going to try to trace how the method of hermeneutic method, which has gained an important place with the studies of Gadamer since 20th century in the tradition of language philosophy, has shown itself as a theory of constructive interpretation in the philosophy of law by Dworkin. We are going to try to open the gate from language philosophy to law philosophy from Gadamer to Dworkin.

Key Words: Hermeneutic Method (Method of Interpretation), Understanding, Interpretation, Law, Theory of Constructive Interpretation, Language.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. pınarbirlik82@gmail.com

Giriş

İnsan dünyaya dil ile açılır. İnsan dil aracılığıyla düşünür, iletişim kurar, düşüncelerini düzene sokar, fikirler üretir. Bu bakımdan dilin en temel amacı “anlamak” ve “anlaşılmak”tır. Konuşan bir varlık olarak insan sahip olduğu dil’i ile “anımlar” üretir ve “anılamaya” çalışır. İnsan gerek kendi gerçekliğini kavrayabilmek gerekse de diğlereri ile bir arada yaşayabilmek, içinde bulunduğu toplumu düzenleyebilmek için dile, yani sözcüklere/kavramlara ihtiyaç duyar. Sosyal yaşantımız için önemli ve belirleyici olan bu sözcükler/kavramlar, ortak anlamamızın/anımlandırmamızın temelinde bulunur. Dolayısıyla dilde vuku bulan şeyin doğru anılması son derece elzemdir.

Dil içerisinde sahip olduğumuz hukuk ve adalet gibi kimi kavramlar ise, doğrudan sosyal ilişkilerimiz ve toplumun düzenlenmesi ile ilişkilidir. Dolayısıyla hukuk ve adalet gibi kavramlar ve uygulamaları söz konusu olduğunda, dilde bu kavramlara ilişkin ortak anlama ve anlaşmanın daha da büyük bir önem taşıyacak olması kaçınılmazdır. İşte Ronald Dworkin hukuka, onun kavramsal çerçevesine ve uygulamalarına bu perspektiften bakmayı tercih eden önemli bir hukuk felsefecisi olarak karşımızdadır. Onun bu tutumunu ancak, yirminci yüzyılda dil ve hukuk alanında yaşanan gelişmeleri bir ve aynı potada eritmek suretiyle anlayabiliriz.

Öncelikle yirminci yüzyılda dile yöneldiğimizde, dil çalışmalarının baş döndürücü zenginliği bizi karşılar. Dile yönelik yapılmış olan bu çalışmaların hem felsefi sahadan hem de alan dışı felsefi etkinlikler tarafından yapılmış olması, yirminci yüzyılda dile olan ilgiyi arttırmıştır. Rorty'nin “dile dönüş” olarak ifade ettiği bu ilgi, özellikle sosyal bilimlerde bir metodolojik dönüşümü hazırlamış ve hızlandırmıştır. Örneğin yirminci yüzyılda hiçbir sosyal bilim dalı yoktur ki dil ile ilgilenmesin; analitik felsefe, iletişim etiği, fenomenoloji, hukuk vb. her disiplinin bir şekilde dil ile ilişki içerisinde bulunduğu görülür. Bu bakımdan belli bir kavramsal çerçeveye sahip olan her sosyal bilim dalının, kendi kavramsal çerçevesini ele almak, sorun-sallaştırmak ile başlaması neredeyse bir gelenek halini almıştır denilebilir. Hukuk alanında, R. Dworkin'in dil felsefesinin yorumsamacı (hermeneutik) yaklaşımıyla ve H. L. A. Hart'ın gündelik dil felsefesi aracılığıyla hukuku ve ona ilişkin kavramsal çerçeveyi anlamaya çalışması da buna bir örnektir.

Dile yönelik bu metodolojik dönüşümü sağlayan, özellikle bu dönemde yapısalcılığın kuramsal mirası üzerinde yapılan tartışmalar olmuştur. Bu tartışmalar boyunca ortaya çıkan dönüşümler sayesinde katı yapısalcı model zaman içerisinde yerini daha farklı modellere bırakır.² Bu modellerin ortak özelliklerini, dildeki ilginin dilin derinlerdeki anlamlarına, dilin bağlamsal özelliklerine, anlamın üretimine ve yorumuna, anlamın değişim özelliklerine yönelmiş olması olarak ifade edebiliriz. Dilde bağlam ve anlam sorununu ön plana alan bu değişim, dil içerisindeki ilginin de göstergeden sözceleme ve oradan da söylem ve metine doğru kaymasına neden olur. Bu noktadan sonra dil felsefesi de artık göstergebilimden çok, söylem çözümlemeleri ve metinlerin kendi aralarında kurduğu anlam ilişkilerini serimlemeyi amaçlayan metin çözümlemeleri ve yorumsama (hermeneutik) yöntemleriyle ilgili bir alan olarak kendisini ortaya koymaya başlar. Çünkü bu tartışmaların ortaya koyduğu en açık şey, gerçeği tanımlama ve yorumlamamızda dilin etkilerinden bağımsız olmadığımız aksine, onun bize sunduğu anlama olanakları dışında bir olanağa sahip olmadığımız gerçeğidir. Bunun ifade ettiği şey, gerçekliğin kendi başına bir var oluşa sahip olmadığı, onun insanın belli bir toplumsal pratiğinin tanımlanma uğrağı olduğudur. Dolayısıyla mevcut dilin sınırları içerisinde kalarak, onun özelliklerini göz

2 Serpil Sancar, *İdeolojinin Serüveni, Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme* (Ankara: İmge Kitabevi, 2014), 103-104.

önünde bulundurarak *anlamak* ya da anladığımızı *yorumlamak* dışında pek de bir şansımız yoktur. Bu dilin tarihselliğinin, gelenek/görenek ve kültürle olan ilişkisinin açığa çıktığı noktadır.

Yirminci yüzyıldan bu yana sosyal bilimlerde kabul gören düşünce, sosyal bilimlerin bir betimleme meselesinden çok bir *yorum* olduğudur. Bu durum sosyal bilimlerde felsefi hermeneutiği ön plana çıkarır. Felsefi hermeneutik, hermeneutik disiplini üzerine felsefi fikir yürütme işlemidir ve üç farklı tanımıyla sosyal bilimlerde merkezi bir yer edinir. Bu tanımlamalar, onun metinleri anlama ve yorumlamanın genel öğretisi olması, insan davranışları ve eserlerinin anlaşılmasını sağlayan öğreti olması ve insanın kendi ontolojik temellerini anlama çabası olarak ifade bulmaktadır.³

Yorumun sosyal bilimlerdeki kaçınılmazlığı ve bu farkındalık, ondaki metodolojik dönüşümün yapı taşıdır. Geç modernitenin yeni metodolojisi halini alan bu yeni yönetime özellikle Gadamer'in ve onun Heidegger'den aldığı etkilerin hayat verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dworkin de hukuki problemleri özü itibarıyla bir yorum meselesi olarak görür ve bu yorumsamacı yaklaşımdan, özellikle de Gadamer'in ortaya koyduğu şekliyle bu yöntemden faydalanma yoluna gider. Gadamer'in anlama/yorumlama eylemini sanat ve edebiyat eserlerinde ve bu içeriğe sahip oyunlarda analiz etmesi, Dworkin'in yorum teorisine etkide bulunmuştur. Çünkü Dworkin için, hukuk karmaşık bir insan pratiğidir ve kimi uygulamalarında yasa ve kurallarının yorumlanmasına ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca, sosyal bilimciler gibi hukuk uygulayıcıları da bir "geleneğe" aittir ve bu geleneğin entelektüel kaynakları ve ahlaki donanımlarıyla çalışmaktadırlar.

R. Dworkin'i yorumsamacı yaklaşıma yakın bir hale getiren bir diğer gelişme de şüphesiz ki, bu dönemde hukuk alanında yaşananlar ile ilgilidir. Klasik hukuki pozitivizmin, "yazılı hukuk gerçek hukuktur" anlayışı üzerine kurulu olduğu ifade edilir.⁴ Bunun temel nedeni, hukuki pozitivizmin hukuk alanında bir istikrar arayışı içerisinde olmasıdır. Ancak klasik pozitivizmin ortaya koyduğu bu formülasyon, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan sosyal, ekonomik, politik ve toplumsal olaylar sonucunda görülmüştür ki yetersiz kalmıştır. Bu noktadan hareketle özellikle hukuk alanında yazılı hukuk önermelerinin açıklamada yetersiz kaldığı durumların bulunduğu, dolayısıyla bu durumlarda yargıçların hukuk uygulamalarının nasıl olması gerektiği ve adaletin nasıl sağlanabileceği ile ilgili tartışmaların gün yüzüne çıktığı görülür. Dworkin'in de bu tartışmaya hukukta yorumsama yöntemini (hermeneutik methodu) temele alarak katılır. Çünkü ona göre de İkinci Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu yıkıcılık karşısında yaşanan gelişmeler, hukukun bir parçası olarak görülmeseler bile sahip olunan ahlaki değer ve ilkeleri hukuk alanının kayda değer bir parçası haline getirmişti. Bunu görmezden gelmenin mümkün olmadığını ifade eden Dworkin, yazılı hukukun genel çerçevesine sadık kalmak kaydıyla, yargıç ve resmi makamların adaleti tesis etme üzere yeni bir yöntem benimsemeleri gerektiğine dikkat çeker.⁵ Bu yöntem Dworkin'e göre, yorumsama yöntemi ile geliştirilecek olan "kurucu yorum" yönteminden başka bir şey değildir. Dworkin bu kurucu yorum yöntemi ile pozitivizmin eksik kaldığı ve başarısızlığa uğradığını düşündüğü, ahlak ve politika arasındaki, iyi insan ve iyi yurttaş gerilimini hukuksal bağlamda gidermeye çalışır. Bireysel davranışların, toplumsal politikaların işleminde ve toplumsal düzenin sağlanmasındaki rolünü merkeze alan Dworkin, hukukun "kurucu yorum" adını verdiği bir yorumsama yöntemi ile bu ikisi arasında bir köprü vazifesi göreceğine inanır.

3 Arslan Topakkaya, "Felsefi Hermeneutik", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (2007): 76.

4 M. Balkan Demirdal, "Ronald Dworkin'in Hukuk Teorisi Işığında Yargıçların Rolü", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XVIII, 3-4 (2014): 789.

5 Ronald Dworkin, "Thirty Years On", *Harvard Law Review* 115 (2001-2002): 1677-1678.

Dworkin için hangi toplumda olursa olsun, hukuku anlamının ve onu doğru bir şekilde uygulayarak adaletin vuku bulmasını sağlamanın tek yolu, gerektiği durumlarda yorum oyununa katılmaktan geçmektedir. Bu bakımdan Dworkin hukuk anlayışını şekillendirirken, bu anlayışının temelini Gadamer'in yorum-sama (hermeneutik) yöntemini yerleştirir. Çalışmamız kapsamında bizde, dil felsefesi geleneğinde yirminci yüzyıldan bu yana, Gadamer'in çalışmalarıyla kendisine önemli bir yer edinmiş olan bu yorumsama yönteminin ve bu yöntemin Dworkin'in hukuk felsefesinde metodolojik bir yöntem olarak kendisini nasıl göstermiş olduğunun izlerini sürmeye çalışacağız. Altı çizilmelidir ki, amacımız hukuksal hermeneutiği derinlemesine ele almak ve tartışmak değildir; sadece dil felsefesinin sunduğu bir imkân olarak yorumsama yönteminin Gadamer'de kendini ne şekilde ortaya koyduğuna değinmek ve ardından onun Dworkin'in hukuk anlayışındaki yerini ve önemini görmeye çalışmaktır. Bu doğrultuda ilk olarak bu yorum anlayışının Gadamer'de genel hatlarıyla nasıl şekillendirilmiş olduğuna ve sonrasında da bu yöntemin Dworkin'de nasıl ele alındığına ve hukuk anlayışını nasıl şekillendirdiğine bakmaya çalışılarak, dilden hukuk felsefesine açılacak olan kapı aralanmaya çalışılacaktır.

1. Gadamer'in Yorumsama (Hermeneutik) Anlayışının Genel Özellikleri

Gadamer'in ortaya koymuş olduğu yorumsama yöntemi, anlama ve yorumlama meselesini, yalnızca anlambilimlerine özgü bir konu olmaktan çıkartarak onu tüm felsefi tartışmaların merkezine taşıması bakımından önem taşır. İnsan deneyimiyle olan ilgisi çerçevesinde ele alınan anlama ve yorumlama Gadamer'e göre, başta konuşma ve yazı olmak üzere, anlamın üzerine sinmiş olduğu tüm insani yaratımları yeniden "okumayla" ilgilidir.⁶ Burada bizi yepyeni bir bilgi ve hakikat anlayışının karşılayacak olması kaçınılmazdır ve onun *Hakikat ve Yöntem*'i yazmasının amacı tam da budur; belirli bir yöntemin ilkelerini yenilemek değil, bambaşka bir hakikat ve bilgi anlayışına ulaşmak.⁷

Gadamer pozitivistin temele aldığı ilerlemeci, determinist ve mutlak akılcı etkinliğinin hedeflediği saf bilgi anlayışının, tarihe ve topluma yönelen bilgi etkinliğinin de yöntemi olması gerektiği düşüncesinin eleştirilmeye başlandığı ve bilimlerin tek bir ilkeye indirgenemez olduğu düşüncesinin yaygınlık kazanmaya başladığı bir dönemde düşüncelerini olgunlaştırmıştır.⁸ Gadamer de sosyal bilimler alanındaki yöntem arayışları çerçevesinde başta pozitivism olmak üzere, çizilen prosedür ve ortaya konulan yöntemlerin, anlaşılmaya çalışılan ya da anlatılmak istenen şeyin ufkunu karartıp, belirsizleştirdiği iddiasındadır. İnsanın ve anlamın kendisinden söz edildiği yerde salt akılcılık ve mutlak evrensellik iddialarının, insanın yarattığı kültür dünyasının karmaşıklığı ve insanın sahip olduğu duygusal ve irrasyonel düşünce ve eylem şekilleri karşısında yetersiz kalacağını düşünen Gadamer, sosyal bilimlerde hakikate ulaşmanın yeni bir yolunu keşfeder: *Anlama*. Bunun için ise yapılması gereken şey çok basittir, yöntemin belirleyip sınırlarını çizdiği nesnellik iddiasından vazgeçmek onun yerine sadece *anlamayı* geçirmek.

Gadamer'in bu noktada Alman Tarih Okulu, ve Heidegger'den etkilenmiş olduğunun altını çizmek gerekir. Alman Tarih Okulu'nun sosyal bilimler alanı ile ilgili yapılacak çalışmalarda ele alınacak olan döneme

6 Hans Georg Gadamer, "Hermeneutik", *Hermeneutik Üzerine Yazılar* içinde, der. ve çev. Doğan Özlem (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2003), 30.

7 Hans Georg Gadamer, "Tarih Bilinci Sorunu", *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım* içinde, der. P. Rabinow – W. Sullivan, çev. Taha Parla (İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1977), 85-86.

8 Yavuz Adugit, "Dilthey'da Tin Bilimlerinin Temellendirilmesi ve Sorunları", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 22, 2 (2005): 246.

ilişkin kültürel değerlerin ve milli öğelerin kendisine öncelik verilmesi gerektiği düşüncesi açıktır ki bizi, tüm toplumlar için geçerli olabilecek evrensel nitelikteki bir bilgiye değil, sadece o halk ve ulusun tarihi için geçerli sayılabilecek bir bilgiye götürebilecek niteliktedir.⁹ Gadamer'in de anlamayı, tarihsellik ile ilişkisi çerçevesinde ele alması bu perspektifin bir gereğidir. Gadamer'e göre de insan, tarihsellik özelliğine sahip bilinçli bir varlıktır ve bu varlığın dünya ile ilişkiye girmesinin biricik ve tek yolu ise *anlama*'dır. Bu noktada altı çizilmesi gereken husus, anlamamanın tamamen özneye bağlı bir faaliyet olarak görülemeyeceği ve anlamamanın kendisinde geçmiş ve şimdiki zamanın sürekli olarak birlikte bulunduğu geleneksel birikime nüfuz etmek olduğudur.¹⁰

Gadamer için gelenek, kültür ve miras fikrinin anlama/yorumlama etkinliği için önemi büyüktür. Bir kültür unsuru olarak geçmişin birikimlerini, tarihin anlamsal mirasını günümüze taşıyan gelenek, Gadamer açısından Aydınlanma düşüncesinin ortaya koyduğu gibi aklın karşısında ve ondan bağımsız olan bir unsur değil; aksine aklın içinden çıkan ve onu şekillendiren bir unsurdur. Bu açıdan bakıldığında Palmer'in de ifade ettiği gibi, Gadamer'de geleneği/kültürü, insanın anlama/yorumlama eylemini içerisinde gerçekleştirdiği, bunu ona borçlu olduğu bir şey olarak düşünmek gerekir.¹¹

Bu noktada Gadamer'in anlama ve yorumlama arasında nasıl bir ilişki kurmakta olduğu önem kazanır. Onun için yorumlama, anlamaya sonradan dahil edilen rastlantısal bir şey değildir. Anlamayı özünde bir yorumlama olarak gören Gadamer, yorumlamayı anlamamanın açık bir hale getirilmiş şekli olarak düşünür.¹² Dolayısıyla bir yeniden-yaratma şekli olarak da ifade edebileceğimiz yorumlama etkinliğini, ilk yaratma eyleminden farklı olarak, yaratılan eserin yorumcunun onda bulduğu anlama göre yeniden yaratılması olarak düşünmek gerekir. Ancak şunu da eklemek gerekir ki, Gadamer insanı tarihsel süreçteki bir varoluş olarak gördüğü ve tarihin dışındaki zamansız bir konumla ilgili olan bir hakikatin varlığına da inanmadığı için, tamamıyla eşsiz ve doğru olabilecek bir yorumun varlığına da inanmamaktadır. Tarihin içerisinde daimî bir akış içinde olan insanın anlama yetisinin de daima tarihsel olarak belirlenecek olması dolayısıyla bu anlama ve yorum sürecinin de hiçbir zaman sona ermeyeceğini gözetmek gerekir.¹³

Anlama/yorumlama etkinliğini bir deneyim olarak düşünen Gadamer için, kendini anlama sürecine de açılan bu deneyim, sanat eseri ya da yazınsal yapıtları deneyimlerken oluşur. Bu anlamda da Gadamer, anlama/yorumlama eylemini tasarım ile düşünmek gerekliliğine işaret eder. Bundan anlaşılması gereken, yorum-sama yönteminin bir bilimsel yöntem olma kaygısı taşımadan, anlayanın özgül tasarımlarının iş gördüğü bir süreç olarak düşünülmesi gerektiğidir. Bu noktada belirtmek gerekir ki Gadamer, kaynağını Heidegger'den alan düşüncesi gereği, anlama/yorumlama eylemini sanat ve edebiyat eserlerinden hareketle ve yine bu içeriğe sahip olan oyunlarla, kişinin kendi ön kabulleriyle ve öznel değerlendirmeleriyle birlikte ele almakta ve analiz etmektedir. Gadamer, yorumsama yönteminin en önemli özelliklerinden biri olarak bize *bütünlüğün sezilmesi* kavramından söz eder. Gadamer bu kavramı açıklamak üzere metin örneğine yönelir ve anlamamanın bir metni ya da ona benzer bir şeyi daha açık ve anlaşılır hale getirmesi gerektiğine vurgu yapar. Bir metnin -özellikle de edebi metinlerin- bize her zaman söyleyecek bir şeyi olduğuna inanan Gadamer, onun sahip olduğu bütün-

9 Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi* (İstanbul: Anahtar Kitaplar, 1994), 103.

10 Topakkaya, "Felsefi Hermeneutik", 86.

11 Richard E. Palmer, *Hermenötik*, çev. İbrahim Görener (İstanbul: Anka Yayınları, 2002), 232-233.

12 Osman Bilen, *Çağdaş Yorumbilim Kuramları Romantik, Felsefi, Eleştirel Hermeneutik* (Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2002), 206.

13 Gunnar Skirrbekk ve Nils Gilje, *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, çev. Emrah Akbaş, Şule Mutlu (İstanbul: Kesit Yayınları, 2006), 586.

lüğünün sezilmesinin ancak anlama/yorumlama şeklinde ona yaklaştığımızda mümkün olabileceğinin altını çizer. Gadamer'e göre, sanatın sadece estetik bir değere sahip olduğunun düşünülmesi, hakikatle ilgili olarak sadece bilimsel yöntemin egemenliğini yansıtan ve öldürücü bir yanlış anlamadan öte bir şey değildir.¹⁴

Böylece Gadamer'in insan bilimlerine ait deneyim alanını, sanat deneyimine yakın tuttuğu görülür. Bunun temel nedeni, sanat deneyiminin bizlere doğa bilimlerinin katı yöntem bilimsel çerçevesinin dışında kalabilecek bir deneyim kipinin varlığını kanıtlaması ile ilgilidir.¹⁵ Palmer'in sanat deneyimi hususunda Gadamer ile ilgili olarak dikkat çektiği bir diğer husus da, onda sanat eserinin müstakil bir özne karşısında duran bir nesne olarak algılanmadığı, bununla estetiğin öznelleştirilmesi görüşünü yıkararak, Gadamer'de yorumsama yönteminin diyalektik ve ontolojik özelliklerini kanıtlamaya temel oluşturacak bir modele imkân tanıdığıdır.¹⁶

Gadamer açısından ontolojik anlamayı sağlayacak temel anahtar ise *oyun* kavramıdır. Gadamer'e göre, sanat eserinin kendi halindeki bulunuş tarzına işaret eden *oyun* fenomeni, sanat eserinin bu varlık biçimini anlamak açısından son derece verimlidir.¹⁷ Oyunda dikkate alınması gereken husus, onun oynayanların bilincinden bağımsız bir öze sahip olduğudur. Bu durum onun kendi başına bulunuş tarzına işaret eder ve oyunun oyuncuyu kendi içine alarak ona kendi ruhunu kattığını ifade eder. Böylece oyunu oyuncunun varlığından ayrı bir varlığa sahip bir şey olarak konumlayan Gadamer, onu kendi dinamik ve hedeflerine sahip bir hareket olarak tanımlar.¹⁸ Bu bakımdan Gadamer'de oyunun özne karşısında bir nesne durumu olmayıp, kendi gerçekliğine sahip bir deneyim alanı olarak kendine has bir ruhu, anlamı olan ve anlaşılacak için öznenin ona katılımını bekleyen bir etkinlik olduğu ifade edilebilir.¹⁹

Kendi deneyim alanına sahip bu anlama/yorumlama etkinliği ise Gadamer'e göre, sözcüklere başvurmaksızın ve bir adlandırmada bulunmaksızın gerçekleştirilebilecek bir etkinlik de değildir. Gadamer'e göre, nesnenin varlığını tespit etmenin yolu, sözün dile gelmesidir. Bir başka ifade ile Gadamer için, bir olayı ya da nesneyi kavramak üzere ihtiyaç duyduğumuz şey, nesneye haiz olan isabetli bir sözdür. Ancak varlığın temsilcisi olarak bu sözcüğün Gadamer'de hem kendi varlığına hem de kendi tarihine sahip olduğuna dikkat etmek gerekir. Bu anlamda, yani sahip olduğu tarihsel ve kültürel mirası da göz önünde tuttuğumuzda bu sözcüğün bir değil, birden de çok anlamlar içerebileceği ortadadır.

Öte yandan Gadamer, sözcüğün ait olduğu dilin tüm türetme ve dünya tasvirini içermesinden hareketle, onu basit bir şekilde sadece nesneyi temsil etme özelliği ile değil, dili temsil etme özelliği ile de ele almak gerektiğini düşünür. Bunun Gadamer açısından dikkate değer en önemli sonucu, sözcüğün basit bir temsil işlemi olmasından ziyade onun bu dilin sağladığı kapsamlı dünya görüşünü de yansıtacak olmasıdır. Bu anlamda sözcükler Gadamer'de yalnızca bir nesneyi değil, tarihin o ana dek ona yüklemiş olduğu bütün kültürel izleri de temsil eder bir konumdadır. Sözcük her ne kadar belirli bir sabit anlam içerisinde tutuluyor gibi görünse de Gadamer için, hiçbir söylemin sözcüğün kapasitesini tüketmesi söz konusu olamaz. Gadamer

14 Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan, "Türkçede Gadamer'e Ön Söz", Hans Georg Gadamer", *Hakikat ve Yöntem 1. Cilt* içinde, çev. Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2008), xx.

15 Bilen, *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları Romantik, Felsefi, Eleştirel Hermeneutik*, 116.

16 Palmer, *Hermenötik*, 229-230.

17 Palmer, *Hermenötik*, 227.

18 Hans Georg Gadamer, *Hakikat ve Yöntem 1. Cilt*, çev. Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2008), 153-154.

19 Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, 149-154.

için dillin bütünlüğünde bir sözcüğün dile gelmemiş olan anlamlarını, yaratıcılık ölçüsünde ortaya çıkarma imkânı vardır ve ondaki bu imkânı sağlayan şey, üzerinde önemle durduğu bu anlama/yorumlama etkinliğinin kendisidir. Dolayısıyla burada karşımıza çıkan şey, kendini motive eden bir dil oyunudur; yani sözcükler üzerinden yapılan bir yorumlama oyunudur. Gadamer açısından bu yorum oyununa katılmak, belli bir toplulukta ele alınan belli bir nesne ya da konunun ne olduğunun tam olarak anlaşılması açısından elzemdir. Çünkü bu yorum oyunu, onun taşıdığı anlamın tam olarak ortaya konulabilmesi için geçmişle günümüz arasında bir köprü vazifesi kuracak, söylenmemiş olan şeyin sonsuzluğu ile söylenmiş olanın sınırlı yapısını birlikte dikkate almayı zorunlu kılacaktır. Gadamer’de yorumun, anlamanın yansıttığı imkânların bir gerçekleşmesi olduğunu hatırladığımızda, Heidegger’de olduğu gibi, onda da yorumun hem o an için anlaşılmalı olanı hem de önceden anlaşılmalı bulunan şeyi birlikte ortaya koymaya çalışacağını görmek gerekir. Böylece Gadamer’de bu yorumsamacı yaklaşım, hermeneutik yöntem geçmişten günümüze taşınan tüm olanaklı anlamlar perspektifinde, “anlamaya çalıştığımız şeyin doğru bir yorumunu” yapmakla ilgili olarak karşımıza çıkar. O halde açıktır ki, Gadamer’de neyi doğru bir şekilde anlamak istiyorsak, yapmamız gereken şey, ona ilişkin *yorum oyununa* katılmaktan ibarettir. İşte Dworkin’in de belirli bir topluma ilişkin olan hukukun ne olduğunun doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için Gadamer’in ifade ettiği bu yorum oyununa katılmayı önermekte ve bize hukuk felsefesi yapmak için de yepyeni bir metodoloji sunmaktadır.

2. Dworkin’in Hukuk Felsefesinin Yorum Teorisi Temelindeki Genel Özellikleri

Ronald Dworkin’in gerek doğal hukuk gerekse de pozitif hukuka yönelttiği eleştiriler, onlara karşı mesafeli tavrı ve hukuka getirdiği yeni yorum hem Kıta Avrupası hem de Anglo-Sakson hukuk düşüncesi genelinde büyük ilgi görmüştür. Nitekim çağımızın bir yorum çağı olduğu düşünüldüğünde, R. Dworkin’in yorum teorisine dayanan hukuk tanımlaması ve yargısal takdir ilkesine yönelik düşünceleri bu ilgiyi hak eder niteliktedir.

Dworkin’de hukuk, her şeyden önce genel bir etkinlik ve bir bilgi tarzı olarak konumlandırılır.²⁰ Yorumlamanın bilmenin bir işlevi olarak karşımıza çıktığı bu görüşte, hukuksal önermelerin, edebi ve dini metinlerin önermelerinden yorumlanma açısından bir farkı yoktur. Anlama edimini bir yorum meselesi olarak kavrayan Dworkin için, adli yorumlamanın da, örneğin edebi ya da dini metin yorumlarından önemli bir farkı yoktur. Çünkü hepsinde yorum, bir anlama sahip sözcüklere yöneliktir. Ayrıca hukukta anlama, her şeyden önce bir hukuk metninin yorumlanarak anlaşılmasına karşılık gelmektedir.²¹ Özellikle anlam gizli, muğlak ya da belirsiz olduğunda devreye girmesi gereken şey, yorumdur. Nitekim hukuk alanında, gerek yasalar, gerekse emsal teşkil eden mahkeme kararları kimi zaman hukukçular arasında birtakım uyuşmazlıklar ortaya çıkarabilmektedir. Bu bağlamda, Dworkin’in hukuk anlayışının en önemli özelliklerinden biri, hukuki önermeleri, salt betimleyici ya da salt değerlendirci değil, yorumlayıcı nitelikleri kapsamında ele alması ve değerlendirmesi olarak karşımıza çıkar.²² Dolayısıyla hukuki önermelerin sahip olduğu yorumlayıcı nitelikleri dolayısıyla onların hem betimleyici hem de değerlendirci unsurlara birlikte sahip olması beklenir. İşte tam da bu noktada, bilmenin bir işlevi olarak yorum, hukuku özel bir bilgi tarzı olarak konumlar. Bu noktada dikkat

20 Kasım Akbaş, “Ronald Dworkin: Pozitivizmin ve Doğal Hukukun Eleştirisinden Bir ‘Yargılama Kuvarı’na”, *Çağdaş Hukuk Felsefesine Giriş* içinde, ed. Ahmet Halûk Atalay (İstanbul: Teknik Yayıncılık, 2004), 126.

21 Arslan Topakkaya, *Hukuk Hermeneutiği, Hukukta Anlama ve Yorumlama Sanatı* (Ankara: Adalet Yayıncılık, 2019), 297.

22 Yıldırım Torun, *Hukuk Felsefesi* (Ankara: Orion Kitabevi, 2012), 331.

çekilmesi gereken husus, genel hermeneutiğin metinde dile getirilen her şeyi anlamaya odaklanmasına karşın, hukuk hermeneutiğinin daha dar bir amaçla bir hukuk metninin belirli bir bağlamda anlaşılmasına karşılık geldiğidir.²³

Dworkin'in hukuka yönelik temel belirlemelerinin temelinde ise onun doğal hukuk ve pozitif hukuka yönelik genel tavrı ve eleştirileri bulunur. Bu iki ekole karşı takındığı tutum ve kendisini bu ekollerden ayırdığı noktalar, onun yorum teorisine ışık tutan düşüncelerini anlamak açısından önemlidir. Dworkin'in düşüncelerini doğal hukuk ekolünden ayıran temel özelliğini, evrensel ve zaman üstü bir hukuk anlayışı ile ilgilenmemiş olması ve hukuki yükümlülükleri din ya da benzeri metafizik prensiplerden çıkarmaya yönelmemiş olması olarak ifade edebiliriz.²⁴ Öte yandan onu pozitivist hukuk ekolünden ayıran temel özelliği ise, onun hukuk ve etik birlikteliğine dayalı bir hukuk anlayışı ortaya koymak istemesidir. Dworkin'e göre, adalet, ahlak ve politik haklara ilişkin doğru ya da en iyi teoriyi bulma meselesidir. Bunun için ise geçmişten gelen ve bizi birbirimize bağlayan geleneğe bakmamız ve onun yol göstericiliğinde ahlak ve politik haklarımıza ilişkin en iyi teoriyi ortaya koymamız gerekmektedir. Bu anlayışın onun hukuk kavrayışına getirdiği en önemli özellik, adaletin hukuk ile ilgili konularda belirleyici bir rol üstlenmesi olmuştur.²⁵ Bu düşüncesi dolayısıyla Dworkin, pozitif hukuk anlayışının tamamıyla normlara bağlı hukuk anlayışını reddederek, gerektiğinde hukuk uygulayıcılarının adaletin yerini bulması amacıyla yeni birtakım kararlar alabileceklerini ve bu normların dışına çıkabileceklerini kabul eder. Bu bağlamda Dworkin hukuksal pozitivizmin hukuku katı sınırlar içerisinde sabitlemiş bir sistem olarak gören anlayışını reddederek, hukuk uygulayıcılarının mekanik ve tümdengimsel temellendirmelerinin gerçek bir adalet için yetersiz kaldığını öne sürmektedir.

Öte yandan Dworkin'in "common law" geleneği içerisinde yer aldığını ve benimsemiş olduğu belli başlı ilkelerin bu gelenekle olan ilişkisini de görmek gerekir. Hukuksal realizmin modern bir versiyonu olarak Dworkin'in teorisini, siyasi liberalizmin hukuktaki yansıması olarak politik bir hukuk teorisi olarak okumak da mümkündür.²⁶ Bunu, Dworkin'in hukuk anlayışında hukuksal süreçte önceliği yargıya vermiş olmasıyla da ilişkilendirmek gerekir. Çünkü hukuksal süreçte yargının ve dolayısıyla da hukukçuların ve hâkimin merkeze alındığı bir anlayışta Dworkin, onların siyasal teorideki politiklardan etkilenmeyecek olmalarının ütopyik olduğu görüşündedir. Bu görüş, aynı zamanda onun hukuki olanın niteliğine ilişkin getirdiği yepyeni bir anlayışı da bizlere sunar.

Bununla birlikte Dworkin'e göre, tüm hukuksal faaliyetler özü gereği belli bir davaya taraf olan kesimin, delil ve kanıt getirme yoluyla diğer tarafın inanç ya da kanaatlerini değiştirmeye yönelik yürüttüğü etkinlikleri ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında hukuksal sürecin kendisini karşılıklı tezlerin, argümantasyonların birbiri ile olan yarışı olarak görmek gerekir. Bir başka ifade ile Dworkin'in yaklaşımında hukuksal süreç, bir konuya ilişkin farklı yorumlardan birinin ön plana çıkması ve onun üzerindeki görüş birliğine doğru yol alan bir süreç işaret etmektedir de denilebilir. Bu noktada Dworkin'e yöneltilecek bir eleştiri de onun hukukta şekillendirici bir nedenselliğe sebebiyet verdiğidir. Fakat Dworkin, yargıçların alternatif okumalar arasında

23 Topakkaya, *Hukuk Hermeneutiği, Hukukta Anlama ve Yorumlama Sanatı*, 296.

24 Mark Tebbit, *Philosophy of Law: An Introduction* (London and New York: Routledge, 2000), 55.

25 Gülriz Özkök, "Ronald Dworkin'de Adalet ve Haklar", *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi* 5 (2002): 98.

26 Sevtap Metin, "Ronald Dworkin'in Hukuk Teorisinde Yorum Yaklaşımı", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 61, 1-2 (2003): 37.

nasil seçim yapılacağına dair bir yöntem düzeneğine sahip olduklarını düşünmekte ve ön plana çıkacak olan yorumun her zaman en doğru yorum olacağı konusunda ısrar etmektedir.

Dworkin'e göre, hukukta yorum meselesinin dikkate alınmasının nedeni, yasaların, emsal teşkil eden mahkeme kararlarının her ne kadar açık gibi görünseler de hukuk uygulayıcıları arasında bazı uyumsuzlukları tetikleyebilmeleridir. Bundan ötürü Dworkin, hukuk alanındaki bazı kavramlar ve yasaların anlamının net olmayıp, göreceli olduğunu ve üzerinde tartışılması gerektiğini düşünür. Bu tartışmaya katılmak ise onlar hakkında sahip olduğumuz bilgileri, kendi perspektifimizden yorumlayarak sürece dahil olmak ile ilgilidir. Böylece çağımızda özellikle sosyal bilimlerde dikkate alınmaya başlayan *yorum* kavramının Dworkin ile birlikte hukukun da temel kavramlarından biri haline geldiğine tanık oluruz. Hukuk alanında *yorumcu evrenselcilik* olarak adlandırılan görüşün en önemli temsilcilerinden biri olan Dworkin'in özellikle H. G. Gadamer'in yorumsama yönteminden etkilenmiş olduğu görülür. Gadamer'den hareketle *anlama* ediminin bir *yorum* meselesi olduğunu ortaya koyan Dworkin için, toplumsal bir pratik olan hukuku anlamının tek yolu da yorumdan geçmektedir. Topakkaya'nın da ifade ettiği gibi, hukuksal yorumlamanın amacı, yasanın anlamını bilmek ve tanımaktır.²⁷ Dolayısıyla doğru anlaşılması ve doğru uygulanması için yorumlanmaya muhtaç bir insan pratiğine karşılık gelen hukuk, adalet düşüncesine sahip bilinçli insanların yorumsal eylemleriyle katıldığı bir etkinlik olmak durumundadır.²⁸ Bu açıdan bakıldığında bilinçli insanların yürüttüğü bir faaliyet olarak yorumlama, aynı zamanda bir irade işlevi olarak da karşımıza çıkar.²⁹ Öte yandan, Dworkin'in yorum sürecinde söz konusu olan şey, hukukçunun geleneğin entelektüel kaynaklarından beslenmesidir; yani belli bir eylem ve anlamı yorumlarken onların ait olduğu gelenekten faydalanmasıdır. Belirtmek gerekir ki, bu nokta aynı zamanda Wacks'ın ifade ettiği gibi, Dworkin'in hukukun ne olduğuna karar vermek için, onun neden ahlaki-siyasi değerlendirmelere başvurmak gerektiğini düşündüğünü de açık kılar.³⁰

Gelinen noktada Dworkin'in hukuk anlayışının iki aşamalı bir gelişim gösterdiğini ifade edebiliriz. Dworkin özellikle pozitif hukuk ekolüne yönelttiği eleştirilerde onun hukukun ne olduğunu belirlemede hukuk ilkelerine tanıdığı üstünlüğü temellendirememiş olduğunu savlar, ikinci aşamada ise yorum yöntemini hukukun ne olduğunu saptamada düşüncelerinin merkezine alır. Adaletin tam olarak yerini bulması için "hakların ciddiye alınması" gerektiğini ifade eden Dworkin, özellikle "çetin davalar" söz konusu olduğunda hukukun işleyiş sürecinde hâkimin kişisel görüş, sezgi ya da güçlü takdirinin iş görüyor olduğunu düşündüğünden, hakların ciddi bir şekilde tehlike altında olduğu kanaatine varır. Kişinin haklarının hukukun bir parçası olması gerektiğini düşünen Dworkin, böylece kuramında bireysel hak ve özgürlüklere de önemli bir yer tahsis etmiş olur. Bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasının yolu, hukukun ne olduğunun tam olarak anlaşılmasından geçmektedir. Belli bir toplumda herhangi bir bireyin hukukun ne olduğunu tam olarak anlayabilmesi için yapması gereken şey Dworkin için, gerektiği noktalarda yorum oyununa katılmaktan ibarettir. Ancak belirtilmesi de gerekir ki, Dworkin için, kuralların, yasaların açık seçik olduğu durumlarda, yani onları ifade eden sözcelerin açık seçik olduğu durumlarda yoruma ihtiyaç yoktur. Dworkin, hukukta yorumlanmaya ihtiyaç duyulan, onları çözmek için belli bir kuralın bulunmadığı, konu ile ilgili yeterince açık seçik sözcelerin bulunmadığı durumları, davaları "çetin davlar" olarak işaret etmekte ve sadece bu tür durumlarda

27 Topakkaya, *Hukuk Hermeneutiği, Hukukta Anlama ve Yorumlama Sanatı*, 299.

28 Wayne Morrison, *Jurisprudence: From Greeks to Post-Modernism* (London: Cavendish Publishing Limited, 1997), 417.

29 Michel Troper, *Hukuk Felsefesi*, çev. Işık Ergüden (Ankara: Dost Kit., 2019), 100.

30 Raymond Wacks, *Hukuk Felsefesine Kısa Bir Giriş*, çev. Engin Arıkan (İstanbul: Tekin Kit., 2017), 90.

yorumun devreye girmesi gerektiğini düşünmektedir. Yoksa Dworkin'in hukukun her durumda yorumlanması gerektiği gibi bir düşüncesinin olmadığı da altı çizmek gerekir.

Dworkin'e göre, hukukun uygulayıcıları bu yorum oyununun, pratiğinin zaten doğal birer üyesi olması bakımından aynı zamanda birer hukuk filozofu olarak da iş görürler. Oysa sade vatandaş için, her ne kadar kendi hak ve özgürlüklerine sahip çıkmak için de olsa, hukukun ne olduğuna yönelik bu yorum oyununa katılmak keyfe keder görünür. Dolayısıyla da hukukun ne olduğunun belirlenmesinin her ne kadar bu yorum oyunu herkese açık olsa da sadece içeridekilere, yani hukuk uygulayıcılarına kalmış olduğu görülür. Bu bakımdan da Dworkin'in anlayışında, hukuk uygulayıcılarının iyi bir yorumcu olmaları elzemdir.

Dworkin, *Hukukun Hükümranlığı (Law's Empire)* adlı eserinde hukuku toplumsal bir uzlaşımın ürünü olarak gören hukuksal pozitivizme ve hakları araçsal olarak gören pragmatizme karşı pek çok eleştiri yöneltir ve onlardaki eksiklikleri saptar. Dworkin'e göre, bu eksiklikleri gidermek üzere yorum yöntemine başvurmak ve gözden kaçırılanları yakalamak gerekir. Örneğin konvansiyonalist bir bakış açısına saplanan ve hukuku sadece normlar, yasalar ve maddeler olarak kavrayan pozitif hukuk ekolü, hukukun içerdiği boşlukların farkında olsalar da bunlarda hâkimlerin "güçlü bir takdir"e başvurduklarını kabul etmek istemezler. Pragmatistlere gelince de, Dworkin'e göre onlar da hâkimlerin verdikleri kararlarda toplumun iyisine göre hareket ettiklerini düşünürler ve hâkimin konuyla ilgili yorumunu sadece bununla sınırlı tutarlar. Gadamer'in yorumsamacı anlayışına dahil olan Dworkin, yorum ve uygulamayı birbirinden ayırmaz ve bir toplumsal pratik olarak düşündüğü hukukun yorumuna, toplumdaki her bireyin dahil olmasını bekler. Bu bakımdan Dworkin'de hukukun doğru bir tanımlamasının ancak kültürel bir boyutta ve içerdekiler ile dışarıdakilerin ortak yorumuyla elde edilebileceği görülür.

Hukuk ile ilgili olarak yorum meselesi, tanımlamalarla ilgili olduğu kadar hukuki problemlerle de ilgilidir. Dolayısıyla Dworkin'in ele aldığı şekliyle yorumsamacı yaklaşım, hukuksal bir metnin doğru anlaşılmasının teminatıdır ve onu sadece yasa hükmü ile sınırlandırmak yanlış bir tutumdur. Bu noktada yine Dworkin'in, kaynağını Heidegger'den alan Gadamerci yorum anlayışını temele alarak hukuk metinlerinin yorumlanma işlemi için edebiyat metinlerinden hareket etmiş olması ve onlar arasındaki benzerliklerden faydalanmak suretiyle hukuksal problemleri tartışmaya açmış olması gözden kaçmamalıdır.

Yorumun Gadamer gibi, bir tür sosyal pratik olduğunu düşünen Dworkin, onun özellikle bir bütünlük arz ettiğini düşündüğü edebiyat, psikoloji, sanat-estetik ve tarih gibi alanlarda gerçekleştiğini düşünür.³¹ Bu alanlara ilişkin yapılan yorumlar dolayısıyla anlamlarını da sosyal uygulamalardan alırlar; bu dış dünyada bulunan bir şeyin sıradan bir keşfi değildir. Onların taşıdıkları bütünlük, haklarında yorum yapabilmeyi olanaklı kılan önemli bir unsurdur. Öte yandan bu yorumun, bu sosyal pratiğin bize sağlayacağı en önemli avantaj Dworkin'e göre, kültürel birikimimizin de ilerlemesi olacaktır.³²

Yorumun bütünlük arz eden disiplinlerde ve kültürel birikimimizi ilerletmede önemli bir yeri olduğunu düşünen Dworkin, hukukun da bir roman ya da oyun gibi yorum gerektirdiğini düşünür. Buna bağlı olarak, hukuk uygulayıcılarını da bu bağlamda süregiden bir hikâyenin yorumcuları olarak düşünmek gerektiğini ifade eder. Onların hukuki geleneğin perspektifinde, en yapıcı yorumu ortaya koymaları gerektiğini belirtir.

31 Ronald Dworkin, "Law Philosophy and Interpretation", *ARSP* 80 (1994): 469.

32 Ronald Dworkin, *A Matter of Principle* (Oxford: Clarendon Press, 1996), 149.

Bunu açıklamak üzere bir varsayım ve oyundan hareket eden Dworkin, hukuk uygulayıcılarını özellikle de hâkimleri, zincirleme bir romanla meşgul olan yazarlar gibi düşünmemiz gerektiğine işaret eder. Buna göre hâkimleri de, bir önceki yazarın teslim ettiği bölüme yeni bir bölüm yazmakla yükümlü olan bir yazar gibi düşünmek gerekir. Burada yazarın amacı kendisine devredilen bölümü bir bütünlük arz edecek şekilde, yani tutarlı bir bütünlük içinde ilerletmeye ve sonuca ulaştırmaya çalışmaktır. Bir başka ifade ile yazar, yaratım sürecini, anlamı ve onu gereçlendiren en iyi yorumu bulmaya çalışarak ilerlemek durumundadır da denilebilir. İşte Dworkin'e göre hukuk uygulayıcıları, en başta da hâkimler, ilerleyen bir romanın devam ettiricileri, yani yeni yorumcuları gibi iş görmek durumundadır. Onların buradaki sorumlulukları tıpkı bir eseri devralıp devam ettirme sorumluluğunu yüklenen yazarda olduğu gibi, bütünlüğü göz önünde bulundurmamak ve anlamı ortaya çıkaracak en iyi yoruma ulaşabilmektir. Dworkin'in bu düşüncelerinde dikkat edilmesi gereken nokta, romanı devralan bir yazarın onu ilerletmek üzere kendi niyeti ile sınırlı bir yoruma değil, bütünlük ve tutarlılığı gözeterek, anlamı en iyi şekilde ortaya koyabilecek bir yoruma yer vermesi gerektiğidir. Burada ikinci bir yazardan sonra yorum için söz konusu olan şey bir niyetin keşfi değil, bütünlüğün gözetilmesidir.³³ Dworkin özellikle "çetin davalar" olarak adlandırdığı davalardaki hukuki meselelerde uygulanacak bir yazılı yasa bulunmadığı durumlara ilişkin karar verme durumlarını bu tuhaf edebiyat deneyimi ile açıklar. Dworkin'e göre, bu tür davalarda tıpkı romanı devralan yazarın romanı ilerletebilmesi için kendinden önce yazılanları okuyup anlayarak tutarlı bir bakış açısı ile devam ettirmesi gerektiği gibi, hâkim de öncelikle kendisinden önceki hâkimlerin benzer davalar için ne yazmış, neye karar vermiş olduğuna bakması ve onları anlaması gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle hukuktaki baş karar verici olarak hâkimlerin, içinde buldukları hukuk sistemini gözetmeleri hem hukuk sistemindeki tutarlılığı, yani "bütünlüğü" gözetebilmek hem de gerçek anlamda doğru bir yoruma varabilmeleri açısından büyük önem taşır. Dworkin'e göre, bu tür davalarda hâkimin asıl görevi, daha önce ne olmuşsa onu yorumlamaktan öte bir şey değildir. Hâkimin bu bütünlüğü gözeterek verdiği karar ile pratiği de anlamlı bir bütün olarak yeniden kurma gibi bir sorumluluğu vardır³⁴ ve onun bu sorumluluğunu yerine getirmesini mümkün kılan şey Gadamer'in ortaya koyduğu bu anlama/yorumlama etkinliğinin kendisidir.

Öte yandan Dworkin, içtihat durumunda, yani yasa tarafından hüküm belirtilmemiş bir konuda, daha önceki bir mahkeme kararı söz konusu ise hukuk uygulayıcılarının çoğunlukla geleneği takip ederek özgün bir yorumdan ziyade daha çok bu kararı izlemeleri gerektiğini düşünür gibidir. Nitekim Dworkin, hukuk uygulayıcılarının tam bir serbestliğe ve keyfiliğe sahip olmadığı düşüncesindedir. Bu bağlamda Dworkin'in bu konuda hukuk ile ilgili olarak farklı bir bakış açısına sahip olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim hukukun deneyimsel sürecinin zincirleme bir okumaya karşılık geldiğini düşünen Dworkin, bu tür davalarda hâkimin kendi ahlaki ve siyasal tutumunu vereceği karara yansıtması söz konusu olabileceği için, onlar için asıl olanın onlara değin yapılmış olan hukuksal yorumların bütünlüğüne ve tutarlılığına öncelik vermek olduğu konusunda ısrarcı görünür. Hâkimlerin öncelikli dikkatlerinin hukukun bütünlüğünü korumak olduğunu düşünen Dworkin'in bu düşüncesi gereği, hukukta adeta aklın yolu birdir diskurundan hareket ettiğini söylemek mümkündür.³⁵

33 Dworkin, "Law Philosophy and Interpretation", 466.

34 Ronald Dworkin, "Law as Interpretation", in *Lloyd's Introduction to Jurisprudence*, ed. Lord Lloyd of Hampstead and M. D. A. Freeman (London: Sweet&Maxwell, Seventh Edition, 2001), 1442.

35 Metin, "Ronald Dworkin'in Hukuk Teorisinde Yorum Yaklaşımı", 44.

Bu bağlamda Dworkin, romanı devam ettirme oyunu örneğinden uzaklaşarak, hukuktaki yorumlama sürecinde, yorumun konusuna yönelik olan “orijinal anlamın” kendisine yönelir. Dworkin için hukuk, her anında yaratıcısının niyet ettiği anlamı yakalamak durumundadır. Çünkü sanat eserleri farklı amaçları gütseller de, Dworkin için hukukun, hukuksal metinlerin niyeti her durumda adaleti sağlamaktan başka bir şey değildir. Bu bağlamda bir sanat eserinin taşıdığı niyet, onu ortaya koyan sanatçının niyetinden ayrı düşünülebilir bir özellik taşıyabilirken Dworkin için bu, hukuk için mümkün değildir. Hukukun niyetinin adalet yerine bir başka niyetle eş tutulması onun meşruiyetini tartışılır kılacaktır. Bu bağlam da Dworkin'e göre yapılması gereken şey, yasa metnini yasa koyucunun niyeti olan adaletin sağlanmasına uygun olacak şekilde yorumlamaktır. Bu bağlamda Dworkin'in hukuktaki bireysel yorumlamayı konusu gereği sadece adalet arayışı ile sınırlamış olduğunun da altını çizelim. Bir başka ifade ile Dworkin'in anlayışında söz konusu yorum, sadece en iyi ve doğru kararı almak üzere yapılmakta ve hukuk uygulayıcıları yorumu ancak bu amaca ulaşmak için kullanabilmektedir. Bu bağlamda, yorum etkinliği, onun ifadeleri ile “kurucu yorum” açıktır ki, Dworkin'de hukuka “adalet” temelli bir amaç ve nedensellik durumu da atfetmektedir.

Dworkin'in bu ısrarına karşın konunun tartışılır olduğu açıktır. Bir başka ifade ile hukuksal bir dava açısından her zaman sadece tek bir doğru yorumun bulunabileceği fikri pek kabul edilebilir değildir. Yorum-sama yöntemi için doğrulama ilkesinden bahsetmek mümkün olmadığı için tek bir doğru yorumlama yoktur.³⁶ Ancak ahlaki şüpheciliğe ve rölativizme karşı çıkan Dworkin, doğal hukukçular gibi ahlaki problemler için doğru cevabın tek olacağını belirterek ahlaki objektivizmi savunmuş görünür. Ayrıca Dworkin, hâkimlerin sahip olduğunu düşündüğü bir yöntem ile bu alternatif okumalar arasında nasıl ve neye göre bir seçim yapmaları gerektiğini de bildikleri düşüncesindedir. Hâkimlerin içinde buldukları hukuk sistemi geleceğine ilişkin olan kavrayışlarının sonucunda kendilerinde uyanan adalet duygusunun onlarda bir yöntem halini alması ve yasa koyucunun niyetini kavramalarıyla meseleye yaklaşmaları Dworkin için, onların hukuki problemlerde, davalarda yaptıkları yorumun objektifliğinin garantörlüğünü üstlenmiş durumdadır. Ancak şunun da altını çizmek gerekir ki, Dworkin'de hâkimin objektif bir yorum yapabilmesinde, yasa koyucunun niyetinin anlaşılması tek başına yeterli bir ilke de değildir. Bu noktada Dworkin, hâkimlerin bağlı oldukları hukuksal sisteme dikkatleri çekerek, onların takdir yetkilerinde sınırlandırılmış olmalarına vurgu yapar. Bu bağlamda hâkimin çetin davalarda dahi takdir hakkının sınırlı olduğunu görmek gerekir.³⁷

Dworkin bazı hukuk davalarının kendilerine uygun çözüm yollarının bulunmasına karşın, bazı davaların çözümünde ya da yeni bir hukuksal problemin ortaya çıktığı, dolayısıyla da mevcut yasalar ile iş görmenin mümkün olmadığı bu tür durumlarda hâkimin doğru anlama yoluna, yani çözüm yoluna ulaşabilmek için yeni bir teori kurmak durumunda olduğuna işaret eder. İşte bu teori Dworkin için, *kurucu yorum* teorisidir ve bu teorisinin kullanım yeri sadece mevcut yasalar ile iş görmenin ve emsal teşkil etmenin mümkün olmadığı, yoruma muhtaç durumlardır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Dworkin hukukta yorum gerektiren durumları ayırmakta ve bu teoriyi sadece bu istisnai durumlar, davalar için devreye sokmaktadır. Bu kurucu yorum teorisinin, hukuk kurallarının yorumlanması aracılığıyla Dworkin'de keşfetmesi beklenen şey, en iyi adalet yorumudur. Bir başka ifade ile hukukun en iyi ve ideal şekilde uygulanmasının sağlanmasıdır. Dolayısıyla Dworkin'in bu kurucu yorum teorisi ile aslında mevcut alternatif yorumlar arasında en iyi olanı seçmeye yönelerek, kötü olan yorumları eksik olan yönlerini belirlemek suretiyle dışarıda bırakmayı hedeflediği or-

36 Topakkaya, *Hukuk Hermeneutiği, Hukukta Anlama ve Yorumlama Sanatı*, 298.

37 Gülriz Özkök, “Hukuki Belirsizlik Problemi Üzerine”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 51, 2 (2002): 5.

tadadır. Bu kurucu yorum teorisinin bu açılardan Dworkin’de hukuka hem onun amaç ve gücünü ortaya koymasında hem de uygulamalarını meşrulaştırmak açısından önemli bir rol üstlendiğini de ifade etmek gerekir. Açık seçik olmayan sözceleri yorumlamakla kendini sınırlı tutan bu yöntemde anlam, kimi zaman adli sistemde ya da toplumsal sistemde normun yerine getirmesi gereken nesnel işlev olarak, kimi zaman da sözce yazarının niyeti olarak da okunabilmektedir. Ancak Dworkin için, verili bir sözce için tek bir iyi yorum vardır ve sonuç olarak yeterli teknik yeteneği olan herkes bu yorumda bulunabilmektedir.

Dworkin’in bu noktada Gadamer’in yorum teorisini uygunluk ve bütünlük kavramlarıyla bir araya getirerek yeni bir yorum ile bizlere sunduğu gözden kaçmamalıdır. Gadamer’in yorumsama yöntemi salt akılcılık ve mutlak evrensellik iddialarını dışarıda bırakmasına rağmen, Dworkin’in hukuktaki geleneği göz önünde tutarak hukuka attığı uygunluk ve bütünlük niteliklerinden yola çıkarak, yoruma tek bir doğru cevabın bulunduğu tezini ileri sürdüğü görülür. Dworkin’de uygunluk, hukuka ilişkin bir yorumda yoruma ilişkin verilerin yoruma uygunluğu, yani biçimsel uygunluk düşüncesini ifade ederken, bütünlük düşüncesi ise bu düşünceyle etkileşim içerisinde olmak suretiyle yorumun içeriksel, yani içsel boyutuyla ilgili olarak karşımızdadır. Bu bakımdan Dworkin’in hukukta ele aldığı uygunluk fikri, hem yargı kararlarında hem de hukuk uygulamalarının hemen hepsinde tutarlı bir bütünsel yaklaşımın ortaya çıkmasında önemli bir unsur olarak karşımızdadır. Yorumun bütünlük boyutu olarak karşımıza çıkan düşüncede ise siyasal ahlakın temel esaslarının hukuka yansması beklenir.³⁸ Bu noktada Dworkin’in neden bir normun geçerliliği için sadece kaynağına ya da formuna bakılmasını yeterli bulmadığını da anlayabiliriz. Dworkin’e göre, hukuktaki bir normun geçerliliğini sağlayan şey onun içeriği ve içinde yer verdiği ilkenin değeridir. Murphy’nin de ifade ettiği gibi, Dworkin burada ahlaki yükümlülükler uygun haklı gerekçeleri adeta hukuk anlayışının temeline yerleştirmektedir.³⁹ Böylece pozitivist anlayışın, ahlakiliği tamamen devre dışı bırakmasıyla sonuçlanan iyi insan ve iyi yurttaş arasındaki gerilim, Dworkin’in bu kurucu yorum teorisine bertaraf edilmeye çalışılır. Nitekim açıktır ki, hukuka uygun davranışta bulunan bir birey, Dworkin için hem sahip olduğu ahlaki yükümlülükler dolayısıyla böyle davranmakta hem de bu davranışı sonucunda toplumsal politikaların düzgün bir şekilde işlemesine ve toplumsal düzenin oluşturulmasına da katkı sağlamaktadır.

Dworkin’in kurucu yorum teorisinin, hukukta ortaya koyduğu bütünlük idealinin yorumsama yönteminde ele alınan iç uygunluk ve tutarlılık düşüncesiyle örtüştüğü görülür. Olası yorumlarda metnin bütünüyle uyum içerisinde olmayı ifade eden bu düşünce gereği, hâkimin ve hukuk uygulayıcılarının da getirecekleri yeni yorum ve verecekleri kararlarda bu bütünlüğü gözetmeleri beklenir. Dolayısıyla onların öncelikle dikkate almaları gereken biçimsel uygunluk gereği o ana kadarki hukuk literatürünü gözetmeleri, ardından da “en iyi aydınlatma” hangisi olacaksa ona yönelmeleri, eş deyişle hukuktaki bütünlüğü gözetmeleri beklenir. Dworkin için bu “en iyi aydınlatma” temelinde ifade bulan hukuka ilişkin bütünlüğün temel ilkelerini belirleyecek olan unsurlar ise, yorumsama yönteminin gelenek ve kültürle kurduğu özsel ilişkiler gereği toplumun inançları, pratikleri ve düşünceleri olarak karşımıza çıkar. Böylece Dworkin’in kurucu yorum teorisinin birbirlerini tamamlayan iki unsuru olarak ortaya çıkan uygunluk ve bütünlük boyutlarının hukuki yorumda kesin doğruluğu da vermesi beklenir. Hukukun kurucu yorum yöntemi ile hem teoride hem de uygulama da en iyi şekilde anlaşılacağını düşünen Dworkin için, bu yorum konusunu en iyi şekle sokabilecek olan yorum olarak, ahlaki bir yön taşır, adalet ve hakkaniyet kavramlarıyla tutarlıdır. Bu bakımdan Dworkin’in ele aldığı kurucu yoru-

38 Metin, “Ronald Dworkin’in Hukuk Teorisinde Yorum Yaklaşımı”, 52.

39 Cornelius F. Murphy, *Dworkin on Judicial Discretion: A Critical Analysis* (California: University of California Davis Law Review, 1987-1988), 775.

mun hukuku tüm uygunluğu ve bütünlüğü ile gözetmesi dolayısıyla hukuki yorumda bize kesin doğruluğu vereceği düşünülür.

Hukukun daha çok ahlaki meşruluğunu sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkan bütünlük unsuru, Dworkin için toplumun politik boyutunu da ilgilendiren önemli bir unsurdur. Dworkin'e göre, kurucu yorum sayesinde hukukta yakalanan bütünlük, aynı zamanda politik bir toplumun kendisine de sirayet eder. Dolayısıyla bu bütünlük fikri Dworkin'de, bu politik topluma ait tüm bireylerin katılımını gözetten ortak yükümlülüklerin, sosyal uygulamaları içeren hakiki yükümlülüklerin dikkate alınmasını, hem de bunu herkesin refahını gözetmek suretiyle dikkate alınmasını talep eder ve ancak böylelikle gerçek bir topluluk olunabileceğine işaret eder. Bu bakımdan Dworkin'de politik meşruluk düşüncesinin de kaynağını kurucu yorum teorisinde bulmak mümkündür. Nitekim Dworkin, politik meşruluk düşüncesini, bu hakiki toplum kavramı üzerine kurar.⁴⁰ Dworkin'de toplumun politik uygulamaları güç uygulamalarıyla değil, ahlaki yönelimin doğurduğu yükümlülük duygusu ile gerçekleştirilmektedir.

Geldiğimiz noktada Dworkin için hukukun doğru yorumunun adalet ve hakkaniyetin gerçek anlamda hayat bulması için ve dolayısıyla politik düzenin kendisi için de ne denli önemli olduğu ortadadır. Kendisini yorumsama yönteminin hukuktaki bir uygulayıcısı olarak gören Dworkin, Gadamer gibi anlama eylemini sanat ve edebiyat eserleri üzerinden analiz etmekte, edebiyat yorumunu hukuki çalışmalar için de bir model olarak ele almaktadır. Gadamer'in ortaya koyduğu yorumsama yöntemi, hukuktaki tek doğru yorum tezi hariç, pek çok açıdan Dworkin tarafından hukuka uygulanmış ve yorumlanmış görünür. Bu bakımdan Dworkin, hukuka ilişkin tanımlama ve yorumlama meselelerinde, dil felsefesini ve özel olarak da onun yirminci yüzyılda önemli bir disiplini haline gelmiş yorumsama (hermeneutik) yöntemini, bir metodolojik yöntem olarak kurucu yorum teorisinde kullanmaktadır.

Sonuç

Sahip olduğumuz tüm temel değerler, buna hukuk da dahil, dilin çerçevesini oluşturduğu sosyal bilincin ifadeleridirler. Hukuk sistemimizi, adalet anlayışımızı dil aracılığıyla kurar belirleriz. Bu bakımdan sosyal bilimlerin her dalında dil'e ilişkin düşüncelerimiz o konunun genel hatlarının belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Bugün tüm felsefi tartışmaların merkezine yerleşmiş görünen Gadamer'in yorumsama (hermeneutik) yöntemi, insani deneyimin anlamaya ve anlaşılmaya ihtiyaç duyan her türden yaratımında bize yeni bir kapıyı aralayan, oldukça değerli bir yöntem olarak karşımızdadır. Dworkin'de hukuk anlayışının bütünlüğünde pratiği anlamlı bir bütün olarak yeniden kurma çabasında, "kurucu yorum teorisi" ile karşımıza çıkan bu yöntem, dilin belirsizliğinin adaletle düşürdüğü gölgeyi ortadan kaldırarak hukuka ilişkin en iyi anlamı ve bu anlam dolayımındaki uygulamayı ortaya çıkarmayı amaç edinir. Kimi zaman sözce yazarının niyeti, kimi zaman da adli sistemde ya da toplumsal sistemde normun yerine getirmesi gereken şey olarak karşımıza çıkan hukuksal anlam, bazen gizli, muğlak ya da belirsiz olabilmektedir. Dolayısıyla Dworkin'in hukuk anlayışı, özellikle hukuk normlarının ve hukuk ilkelerinin yorumlanması ile ilgili olarak karşımızdadır.

Nitekim hukuk hermeneutiğinin temel görevi, Gadamer'in de talep ettiği gibi, yasanın doğru bir anlama ile somut hukuksal olaylara uygulanmasını ve hâkimin doğru hukuksal karar verebilmesini sağlamaktır.⁴¹ Ancak Dworkin, bunlara ek olarak hukuk hermeneutiğinin diğer bir görevinin de, yasa koyucunun hukuk metnindeki niyetinin ne olduğunun da ortaya konulması olduğunu düşünür. Dworkin'i böylesi bir düşünceye iten, tüm hukuk metinlerinde yasa koyucuların tek bir amaç etrafında toplanmış olduğunu varsaymasıdır: Adalet. Hukukta varılması gereken bir amaç olarak ortaya çıkan adalet anlayışı, Dworkin için geleneğin tüm mirası ile birlikte, hukuk metinlerinin içerisinde keşfedilmesi gereken adeta bir üst anlam olarak durmaktadır. Bu görüşün elbette ki, yasa koyucunun niyet ve isteklerinin tam olarak bilinip bilinemeyeceği, yasa metninin niyeti ile onu yapanların niyeti arasında bir çelişki bulunup bulunmadığı ve yasanın zamanla başlangıçtaki niyetine sadık kalmasının ne kadar mümkün olduğu şeklindeki eleştirilere maruz kalacağı ortadadır. Ancak Dworkin'in teorisinin eleştiriye açık noktaları, bu yorum anlayışının hukuk anlayışlarımızı geliştireceği noktalara odaklanmaktan bizi alı koymamalıdır.

Bu bağlamda Dworkin'in "kurucu yorum teorisi" temelinde açıkladığı yorum anlayışının hukuksal pratik için veya daha doğru bir ifade ile hukuksal karar veren organ ve mercilere yardımcı bir unsur olarak anlaşılması gerektiğine vurguda bulunmamız gerekir. Toplumlarda sıkça tartışılmakta olan ortak hukuksal problemlerin çözümüne yönelik olarak, mahkemeler, yasa yapıcılar ve uygulayıcılar tarafından hayata geçirilebilecek olan özgün değerlendirmelerin yolunu bu anlamda Dworkin bizlere açmış görünür. Ayrıca Dworkin ile birlikte adaletin hukukla ilgili konularda belirleyici olması gerektiği düşüncesinin de, yasa ve normlarda yorumlama yöntemi ile keşfedilmesi beklenen adalet düşüncesiyle ilgili olduğu da gözden kaçmamalıdır.

Belirtilmesi gerekir ki, hukuk hermeneutiği Dworkin'in bıraktığı noktadan epey ilerleme kaydetmiştir. Onun hukukta dil dolayısıyla açmış olduğu bu yolda bugün, yasa normlarını bir ham madde olarak görmek ve onları "anlamayla" birlikte yeniden yorumlayabilmek, değerlendirebilmek mümkün bir hale gelmiştir. Topakkaya'nın söz konusu ham maddeyi "kıvama getirme" olarak ifade ettiği bu durum, günümüzde hâkimin "yasanın ağzından" konuşmasının önüne geçerek yasa ile olayı biraradalıkları ile düşünmeyi gerekli kılmış ve yargıda daha doğru ve makul kararlar almanın önünü açmıştır. Böylece Dworkin bizlere göstermektedir ki, hukuk mefhumunu düşünmenin tek yolu sadece standartlaşmış ekollerin dolayımından geçmemektedir. Dworkin, hukukun asli kurucusu olan dil üzerinden onu yeniden düşünmenin ve hatta bu kurucu rolü dolayısıyla onu yeniden inşa etmenin, yargıda daha makul kararlar alabilmenin mümkün olabileceği bir yolu bizlere işaret etmektedir. Bu bağlamda hukukta dile yönelik bir ilgi, ayrı bir önemi ve dikkati de hak eder niteliktedir.

Tüm anlamların taşıyıcısı olarak dil, Gadamer'in de ifade ettiği gibi, her şeyi içine alan bir alandır. Bir geleneğin ürünü ve bir geleneğin taşıyıcısı olamayan hiçbir dil yoktur. Çünkü dil tarihseldir. Bu bağlamda baktığımızda, dili anlamak o geleneği anlamaya karşılık geleceği için, özünde dilsel olan bir hukuk metnine ve onun o an için nasıl yorumlandığına baktığımızda dönemin tarihi, geleneksel yapısı ve kültürü hakkında da bir fikir sahibi olabiliriz. Ayrıca dilin geleneğin taşıyıcısı olduğu da dikkate alındığında, mevcut bir hukuk sisteminin hem geleneğin mirası olan bir adalet anlayışını hem de o anın adaletle ilişkin bakış açısını birlikte muhafaza ettiğini de düşünmek gerekir. Elbette ki, adaletle ilişkin görüşlerimiz dönemin ruhuna ve gerektirdiklerine uygun olarak değişebilir ve değişmektedir de. Bunu anlamak için eski ve yeni hukuk metinlerine, onların içerdikleri ifadeler ve onlar üzerinden yapılan yorumlama ile uygulamalara bakmak yeterlidir.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., Hans George Gadamer, *Wahrheit und Methode* (Tübingen, 1960), 307 vd.

O halde kullandığımız dil aracılığıyla geleneğin mirası ve yorumun sağlayabileceği imkânlar ölçüsünde keşfedilebilecek ve üzerindeki örtülerin kaldırılabilmesi için yeni anlamlar, bu da demektir ki yeni yasalar, normlar ve kavrayışlar eşliğinde daha zengin bir hukuk anlayışına doğru yol almamız için hiçbir neden yoktur. Dworkin'in tıpkı Gadamer'in varlığı linguistik bir mesele olarak görmesine benzer bir şekilde hukuku linguistik bir mesele olarak görmesinin bize sağlayacağı en büyük imkân da bu olsa gerek.

Dworkin'in bu özgün yönteminde, dil felsefesinden hukuk felsefesine aralanan bu kapının ardında, herkesin kendi yorumuyla katılabileceği, ancak vardığı sonuç itibarıyla adaletten şaşmaması gereken bir yorum oyununun kendisi bizi beklemektedir, katılıp katılmamak ise bize bırakılmıştır. Bu açıdan bakıldığında Dworkin'in hukuk felsefesi, dil felsefesinin imkânlarını kullanarak adalete ilişkin toplumsal ve bireysel duyarlılıklarımızı sürekli canlı tutacak bir yorumlama süreciyle hemhal olmaktadır diyebiliriz. Adalete duyduğumuz temel ihtiyaç bu kadar bariz iken, Dworkin'in ifade ettiği ona yönelik bu hermeneutik yorum oyununa katılmama gibi bir lüksümüzün olmadığını ifade etmeden de geçmemek gerekir. Çünkü ancak dile, anlamlara yönelik temel bir farkındalık ile bu oyunun içinde yer alırsak, onun kurallarının belirlenmesinde söz sahibi olabiliriz ve layıkıyla oynanmasını sağlayabiliriz. Aksi halde, bizden habersiz olan ya da bize karşı körleşmiş bir hukuk sistemi ile karşı karşıya kalabiliriz.

Kaynakça

- Akbaş, Kasım. “Ronald Dworkin: Pozitivizmin ve Doğal Hukukun Eleştirisinden Bir ‘Yargılama Kuramı’na”. *Çağdaş Hukuk Felsefesine Giriş* içinde, ed. Ahmet Halûk Atalay, 125-139. İstanbul: Teknik Yayıncılık, 2004.
- Arslan, Hüsametdin ve İsmail Yavuzcan. “Türkçe’de Gadamer’e Ön Söz”, Hans Georg Gadamer”. *Hakikat ve Yöntem 1. Cilt* içinde, çev. Hüsametdin Arslan ve İsmail Yavuzcan, XI – XXIV. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2008.
- Bilen, Osman. *Çağdaş Yorum Bilim Kuramları Romantik, Felsefi, Eleştirel Hermeneutik*. Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2002.
- Demirdal, M. Balkan. “Ronald Dworkin’in Hukuk Teorisi Işığında Yargıçların Rolü”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XVIII, 3-4 (2014): 789-820.
- Dworkin, Ronald. “Law as Interpretation”. in *Lloyd’s Introduction to Jurisprudence*, ed. Lord Lloyd of Hampstead and M. D. A. Freeman, 1439-1447. London: Sweet&Maxwell, Seventh Edition, 2001.
- Dworkin, Ronald. “Law Philosophy and Interpretation”. *ARSP* 80 (1994): 463-475.
- Dworkin, Ronald. “Thirty Years On”. *Harvard Law Review* 115 (2001-2002): 1655-1688.
- Dworkin, Ronald. *A Matter Principle*. Oxford: Clarendon Press, 1996.
- Gadamer, Hans Georg. “Hermeneutik”, *Hermeneutik Üzerine Yazılar*, der. ve çev. Doğan Özlem. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2003.
- Gadamer, Hans Georg. “Tarih Bilinci Sorunu”. *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım* içinde, der. P. Rabinow – W. Sullivan, çev. Taha Parla, 79-106. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1990.
- Gadamer, Hans Georg. *Philosophical Hermeneutics*, trs.&ed. By D. Linge. California: University of California Press, 1977.
- Gadamer, Hans George. *Wahrheit und Methode*. Tübingen, 1960.
- Metin, Sevtap. “Ronald Dworkin’in Hukuk Teorisinde Yorum Yaklaşımı”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 61, 1-2 (2003): 35-83.
- Morrison, Wayne. *Jurisprudence: From Greeks to Post-Modernism*. London: Cavendish Publishing Limited, 1997.
- Murphy, Cornelius F. *Dworkin on Judicial Discretion: A Critical Analysis*. California: University of California Davis Law Review, 1987-1988.
- Özkök, Gülriz. “Hukuki Belirsizlik Problemi Üstüne”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 51, 2 (2002): 1-18.
- Özkök, Gülriz. “Ronald Dworkin’de Adalet ve Haklar”. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi* 5 (2002): 98-106.
- Özlem, Doğan. *Tarih Felsefesi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar, 1994.
- Palmer, Richar E. *Hermenötik*, çev. İbrahim Görener. İstanbul: Anka Yayınları, 2002.
- Sancar, Serpil. *İdeolojinin Serüveni, Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*. Ankara: İmge Yayınları, 2014.
- Skirrbekkk, Gunnar ve Nils Gilje. *Antik Yunan’dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, çev. Emrah Akbaş ve Şule Mutlu. İstanbul: Kesit Yayınları, 2006.
- Tebbit, Mark. *Philosophy of Law: An Introduction*. London and New York: Routledge, 2000.
- Topakkaya, Arslan. “Felsefi Hermeneutik”. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 4 (2007): 75-92.
- Topakkaya, Arslan. *Hukuk Hermeneutiği, Hukukta Anlama ve Yorumlama Sanatı*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.
- Torun, Yıldırım. *Hukuk Felsefesi*. Ankara: Orion Kitabevi, 2012.
- Troper, Michel. *Hukuk Felsefesi*, çev. Işık Ergüden. Ankara: Dost Kitabevi, 2019.
- Wacks, Raymond. *Hukuk Felsefesine Kısa Bir Giriş*, çev. Engin Arıkan. İstanbul: Tekin Kitabevi, 2017.
- Yavuz, Adugit. “Dilthey’de Tin Bilimlerinin Temellendirilmesi ve Sorunları”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 22, 2 (2005): 245-260.